

УДК 343.151

Д. А. Скоромний, аспірант Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України, м. Харків

**ЗАГАЛЬНІ ПРАВИЛА ПРИЙНЯТТЯ
КРИМІНАЛЬНИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ РІШЕНЬ:
ОЗНАКИ, ПОНЯТТЯ, ВІДМІННІСТЬ
ВІД ЗАСАД КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ**

Статтю присвячено дослідженню загальних правил прийняття кримінальних процесуальних рішень. Автор наводить їх найбільш характерні ознаки, формулює визначення та встановлює відмінність від засад кримінального провадження.

Ключові слова: загальні правила, кримінальні процесуальні рішення, засади.

Постановка проблеми. Кримінальні процесуальні рішення відіграють одну з основних ролей у кримінальному провадженні. Процес їх прийняття складається з багатьох етапів і результатом має втілення кримінальних процесуальних норм у практичну діяльність. Загальні правила прийняття кримінальних процесуальних рішень покликані встановити той необхідний алгоритм дій, виконання якого забезпечило б належну якість кримінальних процесуальних рішень та їх відповідність чинному законодавству. Попри їх вагомість, у науковій кримінальній процесуальній літературі ця проблематика, на нашу думку, не знайшла достатнього висвітлення та потребує подальших досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика кримінальних процесуальних рішень була предметом багатьох наукових досліджень. Серед науковців, які їх здійснювали, варто назвати таких процесуалістів, як О. В. Горбачов, А. Я. Дубинський, О. В. Смирнов, В. Г. Пожар, В. С. Зеленецький, І. В. Басиста, М. І. Бажанов, Н. В. Глинська, П. А. Лупінська, Ю. М. Грошевий, Ю. П. Аленін та багато інших.

Мета дослідження полягає в тому, щоб дослідити загальні правила прийняття кримінальних процесуальних рішень, дати визначення поняттю «загальні правила прийняття кримінальних процесуальних рішень», виокремити їх найбільш характерні ознаки, а також з'ясувати відмінність загальних правил прийняття кримінальних процесуальних рішень від засад кримінального провадження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для того, щоб з'ясувати значення поняття «загальні правила прийняття кримінальних процесуальних рішень», перш за все необхідно здійснити аналіз таких словосполучень, як «загальні правила» та «прийняття кримінальних процесуальних рішень».

Почнемо зі словосполучення «загальні правила». У Великому тлумачному словнику сучасної української мови наведене таке визначення слова «загальний»: «який стосується, торкається всіх, усього, поширюється на всіх, на все в цілому; який охоплює все, всіх» [1, с. 382]. А слово «правило», у свою чергу, означає: «положення, яким передається якась закономірність, стале співвідношення певних явищ» [1, с. 1100]. Таким чином, під словосполученням «загальні правила» слід розуміти положення, яким передається якась закономірність, стале співвідношення певних явищ, що поширюються на все в цілому, що охоплюють все, всіх.

Питанням загальних правил, щоправда, з приводу провадження слідчих дій, займався А. П. Черненко, який під загальними правилами провадження слідчих дій розуміє правила, сформульовані в нормах, належних до інституту слідчих дій, що поширюють свою дію на порядок провадження кожної із дій, що входить до їхньої системи, і є обов'язковими для виконання посадовими особами державних органів, які здійснюють провадження у кримінальній справі [2, с. 92–93].

Отже, загальними є правила (положення), які закріплені в певному джерелі, встановлюють закономірність чи стале співвідношення явищ у межах певного різновиду діяльності (інституту або іншої відносно самостійної системи суспільних відносин), поширюють свою дію на порядок провадження кожного виду діяльності,

що входять до цієї системи, а також є обов'язковими для виконання суб'єктами, що виконують таку діяльність.

Далі звернемо увагу на словосполучення «прийняття кримінальних процесуальних рішень». Прийняття кримінальних процесуальних рішень, як і будь-який інший різновид діяльності в кримінальному процесі, має змістовні, структурні та інші особливості. У цілому можна погодитись із твердженням В. Г. Пожара про основний зміст прийняття рішення в кримінальному судочинстві як правозастосовного акта. На його думку, основний зміст полягає в тому, щоб встановити фактичні обставини справи, вибрати і проаналізувати норми права, встановити відповідність між нормативними умовами прийняття рішення та встановленими фактичними обставинами і вирішити справу у формі правозастосовного акта [3].

Фахівці з кримінального процесуального права виокремлюють елементи механізму прийняття рішень в кримінальному судочинстві по-різному.

Так, П. А. Лупінська наполягала на тому, що рішення в кримінальному процесі приймаються в два етапи: перший етап – це збирання та оцінка інформації, що дозволяє дійти висновку про наявність чи відсутність певних обставин та ознак, необхідних для прийняття рішення (інформаційний етап); на другому етапі наявна інформація співвідноситься з правовими умовами прийняття рішень та цілями, які треба досягнути таким рішенням, і приймається рішення з конкретного правового питання [4, с. 37–38].

І. В. Блінова-Сичкар та А. В. Мілікова стверджують, що прийняття рішень – це діяльність, яка полягає в процесі постановки завдань, розробці рішень та виборі альтернативи [5, с. 110].

У сучасній психології рішення та процес їх прийняття розглядають крізь призму їх ролі та місця в системі цілеспрямованої свідомої діяльності людини. При цьому, як зазначає Н. В. Глинська, власне процес ухвалення рішення розглядається як складова частина інтелектуальної діяльності людини, один з її етапів, поєднаний із визначенням завдань (цілей) діяльності, розробкою плану досягнення поставлених цілей, вибором засобів, тактичних операцій, що завершуються зіставленням отриманих результатів із вихідними даними [6, с. 28].

Загалом варто погодитися з науковцями у тому аспекті, що прийняття кримінальних процесуальних рішень являє собою багатоступінчастий процес і може містити два або більше етапи.

Враховуючи викладене, можна навести такі найбільш характерні ознаки загальних правил прийняття кримінальних процесуальних рішень: вони є правилами, тобто положеннями, яким передається якась закономірність, сталі співвідношення певних явищ (загальні правила прийняття кримінальних процесуальних рішень відбивають ті закономірні та необхідні зв'язки між елементами в механізмі прийняття кримінальних процесуальних рішень, дотримання яких забезпечує відповідність процесуальних рішень чинному законодавству у царині кримінального провадження); отримують відбиття в нормах кримінального процесуального права; діють у межах механізму прийняття кримінальних процесуальних рішень; поширюють свою дію на порядок прийняття кожного кримінального процесуального рішення в межах кримінального провадження; що є обов'язковими для виконання посадовими особами державних органів, які беруть участь у кримінальному провадженні; недотримання загальних правил прийняття кримінальних процесуальних рішень має наслідком невідповідність прийнятих рішень чинному кримінальному процесуальному законодавству (їх незаконність).

Ураховуючи найбільш характерні ознаки, *загальні правила прийняття кримінальних процесуальних рішень* варто визначити як нормативні положення, які є обов'язковими для виконання посадовими особами державних органів, які беруть участь у кримінальному провадженні, поширюються на врегульовану нормами кримінального процесуального права відносно відокремлену систему суспільних відносин, у межах якої відбувається збір інформації, що має значення для прийняття рішення та дослідження фактичних обставин справи, встановлення правових умов, у межах яких приймаються кримінальні процесуальні рішення, а також застосування конкретних процесуальних норм до виявлених фактичних обставин справи.

Загальні правила прийняття кримінальних процесуальних рішень у своїй дії схожі із засадами кримінального провадження. Але ці поняття не є тотожними.

У науці кримінального процесу існує багато визначень принципів (засад) кримінального процесу, але загалом фахівці кримінального процесуального права погоджуються з тим, що такі засади закріплені в нормах права, є фундаментальними, основоположними, виражають найбільш суттєві властивості кримінального провадження та мають обов'язковий характер [7, с. 62; 8, с. 43; 9, с. 147–148].

Науковці-процесуалісти ведуть дискусії щодо обов'язкового поширення дії кримінальних процесуальних принципів (засад) на всі стадії кримінального провадження або лише на окремі його стадії. Одні наполягають на існуванні принципів окремих стадій кримінального провадження. Так, О. В. Смирнов зазначає, що інституційні принципи кримінального процесу «...діють лише в межах спеціального “звання”, не виходячи за межі свого інституту. Однак це повноцінні принципи, вони є похідними від більш високих змагальних основ...» [9, с. 108].

Інші стверджують, що існують загальні правила для окремих стадій кримінального провадження, але при цьому їх не можна називати принципами. На думку М. М. Михеєнка, принципи процесу тільки тоді стають принципами, коли вони поширюють вплив на всі або на більшість його стадій. Учений пропонував називати правові положення окремих стадій загальними умовами, положеннями, але не принципами стадій [10, с. 36].

Варто погодитися з А. П. Черненком, який наголошує: «Якщо виходити із визначення принципів права як загальних положень, то недоцільно розповсюджувати це поняття і термін, яким воно позначається, на дрібніші, ніж галузь кримінально-процесуального права, правові утворення (структурні елементи права – підгалузі, інститути). Інакше поняття і значення принципів буде нівелюватися (знецінюватися)» [2, с. 92–93].

Дія принципів (засад) кримінального процесу поширюється на всі без винятку стадії кримінального провадження і є тією основною ознакою, що не характерна для загальних правил прийняття кримінальних процесуальних рішень, оскільки ті, у свою чергу, є обов'язковими лише під час прийняття рішень у кримінальному судочинстві. Таким чином, певні загальні положення, що діють

у межах окремих кримінальних процесуальних інститутів (загальні правила), є відмінними від засад кримінального провадження.

На підставі дослідження, здійсненого у межах цієї статті, можна зробити такі **висновки**: 1) загальні правила прийняття кримінальних процесуальних рішень мають такі найбільш характерні ознаки: вони є правилами; відбиті в правових нормах; діють у межах механізму прийняття кримінальних процесуальних рішень; поширюють свою дію на всі рішення органів досудового розслідування, прокурора, слідчого судді, суду; є обов'язковими до виконання; недотримання загальних правил має наслідком незаконність процесуальних рішень; 2) *загальні правила прийняття кримінальних процесуальних рішень* – це нормативні положення, що є обов'язковими для виконання посадовими особами державних органів, які беруть участь у кримінальному провадженні, поширюються на врегульовану нормами кримінального процесуального права відносно відокремлену систему суспільних відносин, у межах якої відбувається збір інформації, що має значення для прийняття рішення та дослідження фактичних обставин справи, встановлення правових умов, у межах яких приймаються кримінальні процесуальні рішення, а також застосування конкретних процесуальних норм до виявлених фактичних обставин справи; 3) загальні правила прийняття кримінальних процесуальних рішень не можна отожднювати із засадами кримінального провадження.

Перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Питання, розглянуті у цій статті, лише частково зачіпають проблему визначення поняття, системи та змісту загальних правил прийняття кримінальних процесуальних рішень. Зазначену проблему у подальшому доцільно розробляти за такими напрямками наукових розвідок: 1) визначити систему загальних правил прийняття кримінальних процесуальних рішень; 2) виокремити та проаналізувати кожне правило, що входить до системи загальних правил прийняття кримінальних процесуальних рішень.

Список літератури

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.

2. Черненко А. П. Кримінально-процесуальна регламентація слідчих дій : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / А. П. Черненко ; Нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2004. – 195 с.

3. Пожар В. Г. Суб'єктивні та об'єктивні фактори в механізмі прийняття рішень у кримінальному судочинстві [Електронний ресурс] / В. Г. Пожар // Часопис Акад. адвокатури України. – 2012. – № 14(1). – Режим доступу: <http://e-pub.aau.edu.ua/index.php/chasopys/article/viewFile/378/399>. – Заголовок з екрана.

4. Лупинская П. А. Решения в уголовном судопроизводстве: теория, законодательство, практика / П. А. Лупинская. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Норма : Инфра-М, 2010. – 240 с.

5. Блинова-Сычкарь И. В. Понятие «принятие решения» в уголовном судопроизводстве / И. В. Блинова-Сычкарь, А. В. Миликова // Вестн. ВолГУ. Современные проблемы уголовного процесса. – 2008. – № 5(10). – С. 106–110.

6. Глинська Н. В. Концептуальні засади визначення та забезпечення стандартів доброякісності кримінальних процесуальних рішень : монографія / Н. В. Глинська. – К. : Істина, 2014. – 590 с.

7. Лобойко Л. М. Кримінальний процес : підручник / Л. М. Лобойко. – К. : Істина, 2014. – 432 с.

8. Кочура А. В. Принципи кримінального процесу України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / А. В. Кочура ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2011. – 181 с.

9. Смирнов А. В. Модели уголовного процесса : монография / А. В. Смирнов. – СПб. : Наука, Альфа, 2000. – 224 с.

10. Михеєнко М. М. Кримінальний процес України : підручник / М. М. Михеєнко, В. Т. Нор, В. П. Шибіко. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Либідь, 1999. – 536 с.

Статья посвящена исследованию общих правил принятия уголовных процессуальных решений. Автор приводит их наиболее характерные признаки, формулирует определения и устанавливает отличие от принципов уголовного производства.

The article studies the general rules of criminal procedural decision-making. The author gives their most characteristic features, formulates definitions and establishes difference from principles of criminal justice.

Рекомендовано до опублікування на засіданні сектору дослідження проблем судової, слідчої і прокурорської діяльності НДІ ВПЗ імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України (протокол № 9 від 14 вересня 2015 р.).

Рецензент – доктор юридичних наук, професор Л. М. Лобойко.